

20 rokov implementácie Ramsarského dohovoru na Slovensku

Aké boli začiatky?

Ramsarský dohovor bol prvým medzinárodným dohovorom na ochranu prírody, ktorý Slovenská republika podpísala, ešte ako súčasť Českej a Slovenskej federatívnej republiky v roku 1990. Obidve federatívne republiky prihlásili do Zoznamu mokradí medzinárodného významu po 4 lokalitách, na Slovensku to boli menšie chránené územia Čičovské mŕtve rameno (teraz súčasť väčšej ramsarskej lokality Dunajské luhy), Parížske močiare, Senné – rybníky a Šúr. Po rozdelení 1. januára 1993 začala Slovenská republika plniť svoje záväzky vyplývajúce z dohovoru ako samostatná členská krajina.

Skúsenosti s uplatňovaním medzinárodných zmlúv u nás neboli, a hlavne vo vzťahu k tak široko zameranému dohovoru akým je Ramsarský dohovor o mokradiach. Nedostatočné skúsenosti nahrádzala iniciatíva a chuť do práce, ktorá bola v 90. rokoch v environmentálnych inštitúciách bežná. A čo je dôležité, bolo na čom stavať. Pripravovala sa nová legislatíva (zákon č. 287/1994 Z. z., neskôr zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a ich vykonávacie predpisy), v ktorých bola zakotvená právna ochrana mokradí. Existovali štátne inštitúcie ochrany prírody, v niektorých regiónoch aktívne pôsobili mimovládne organizácie, ktoré sa zaoberali ochranou vtáctva, mapovaním mokradí a výchovou k ochrane prírody. Desiatky cenných mokradíových lokalít už boli vyhlásené ako chránené územia a boli k dispozícii poznatky hlavne z oblasti ornitológie, z rôznych štúdií a projektov, začalo sa s celoplošným mapovaním mokradí.

V prvých rokoch boli tieto aktivity na Slovensku podporované hlavne vďaka pôsobeniu niekoľkých profesionálov, najmä RNDr. Viliama Kleschta, vynikajúceho znalca prírody a človeka z praxe, ktorý sa s jemu vlastnou húževnatosťou „zahryzol“ do agendy Ramsarského dohovoru, pripravil viaceré materiály na rokovanie vlády Slovenskej republiky a zúčastnil sa aj 5. zasadnutia Konferencie zmluvných strán dohovoru v japonskom meste Kushiho. V spolupráci a koordinácii s českými kolegami sa nám podarilo zostaviť a sfunkčnúť národné ramsarské výbory už rok po prijatí do Ramsarského dohovoru. Slovenský ramsarský výbor ako poradný orgán ministra životného prostredia neskôr predkladal návrhy na zlepšenie starostlivosti o mokrade jednot-

návrhy na zlepšenie ochrany a manažmentu. Vo výbere aktívne pôsobili viacerí poprední odborníci, za všetkých by sme chceli spomenúť RNDr. Mikuláša J. Lisického, CSc., doc. Helenu Ořaheľovú, CSc., doc. Vieru Ferákovú, CSc., Ing. Ján Toperčera ml. a viacerých kolegov zo Štátnej ochrany prírody Slovenskej republiky.

Neskôr V. Klescht prenechal agendu Ramsarského dohovoru mladším kolegom, najdlhšie v tejto problematike pôsobili Mgr. Adriána Kušíková (Klindová) a RNDr. Jana Durkošová.

V začiatkoch bolo podstatné, že sa otázky ochrany mokradí dostali do všetkých nových strategických dokumentov a navyše boli vytvorené dokumenty výlučne zamerané len na starostlivosť o mokrade (prvý Program starostlivosti o mokrade Slovenska a akčný plán bol pripravený na roky 1994 – 1996).

Ako plníme záväzky?

Jedným z hlavných záväzkov členských krajín Ramsarského dohovoru je nahlásenie lokalít do ramsarského Zoznamu medzinárodne významných mokradí podľa článku 2 dohovoru. V súčasnosti má Slovenská republika v Ramsarskom zozname spolu 14 lokalít s výmerou 40 697 ha. Pre porovnanie: Česká republika má 12 ramsarských lokalít (54 681 ha), Poľsko prihlásilo 13 území (145 075 ha), Ukrajina má zapísaných 33 lokalít (744 651 ha), Maďarsko 28 (235 430 ha) a Rakúsko má 19 ramsarských lokalít (119 962 ha).

Ďalším záväzkom (podľa článku 5 dohovoru) je medzinárodná spolupráca a koordinácia hlavne v cezhraničných mokradiach. Túto povinnosť si Slovenská republika plní vo zvýšenej miere, aj vďaka tomu, že hraničíme až s 5 štátmi a s väčšinou z nich existuje veľmi dobrá dlhoročná spolupráca. Zo spolu 13 oficiálne prihlásených cezhraničných ramsarských mokradí na svete sú štyri, v ktorých figuruje Slovenská republika, najmä v povodí hraničných tokov s Maďarskom. Sú to cezhraničné jaskyne Domica-

International (ktorá je správcom databázy ramsarských lokalít a partnerom Ramsarského dohovoru), spolupracovali sme na niekoľkých projektoch a zúčastňujeme sa na činnosti tejto významnej medzinárodnej organizácie.

Plníme si tiež ďalšie povinnosti, ktoré nie sú upravené priamo v Ramsarskom dohovore, ale vychádzajú zo schvá-

Ramsarská lokalita Senné (foto: Miloš Balla)

lených dokumentov dohovoru. Príkladom takéhoto záväzku je vytvorenie už spomínaného národného koordináčného orgánu, ktorým je Slovenský ramsarský výbor. Slovensko bolo jedným z prvých zmluvných strán dohovoru, ktoré mali vytvorený národný ramsarský výbor (výbor vznikol ešte pri bývalej Slovenskej komisii pre životné prostredie, ktorá bola predchodkyňou Ministerstva životného prostredia SR). V r. 1997 bol rozhodnutím ministra životného prostredia schválený nový štatút a organizačný a rokovací poriadok, ktorý s obmenami platí dodnes. Tento výbor býval označovaný za jeden z najlepšie pôsobiacich poradných orgánov ministra. Zloženie výboru sa menilo, ale počet členov sa v posledných rokoch pohybuje okolo 20 z 13 inštitúcií. Členmi sú zástupcovia dotknutých rezortov (najmä Ministerstva pôdohospodárstva SR, ale aj Ministerstva obrany SR či Ministerstva zahraničných vecí SR) a odborníci z vedeckých inštitúcií a správy povodí (Slovenský vodohospodársky podnik). Aktívne a dlhodobo v ňom pôsobia aj niektoré mimovládne organizácie (napr. Daphne – Inštitút aplikovanej ekológie, SOS/BirdLife Slovensko, Bratislavské regionálne ochrannárske združenie BROZ či Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny). Výbor bol vždy poradným orgánom ministra (jeden minister sa jeho zasadnutím dokonca zúčastňoval), slúžil však aj na výmenu informácií a koordináciu spolupráce s vybranými rezortmi, vedeckými inštitúciami a mimovládnymi organizáciami.

Slovenská republika sa aktívne zapájala do aktivít v rámci dohovoru a využívala aj možnosti financovania, keď sme sa úspešne uchádzali o podporu z Ramsarského fondu malých grantov. V roku 1997 bol podporený projekt Obnova mokradí v povodí Moravy (Správa CHKO Záhorie) a v roku 1998 projekt zameraný na ukončenie mapovania mokradí na Slovensku (jeho súčasťou boli aj ďalšie doplnkové aktivity, napr. vydanie príručky pre inventarizáciu, mapovanie a starostlivosť o mokrade Slovenska). Slovenská republika odporučila predložiť spoločný návrh na ocenenie iniciatívy mimovládnych organizácií troch krajín na ochranu cezhraničných ramsarských lokalít v povodí Moravy a Dyje Ramsarskou cenou za ochranu mokradí za rok 2002, ktorá im bola udelená počas 8. zasadnutia zmluvných strán v roku 2002 vo Valencii.

Asi najťažší je záväzok zabezpečiť zachovanie ramsar-

Ramsarská lokalita Domica (foto: Pavol Staník)

livým ministrom, vyjadroval sa k dôležitým dokumentom, inicioval cezhraničnú spoluprácu, pripravoval návrhy projektov i konferencie, schvaľoval návrhy na ďalšie ramsarské lokality, aj návrhy na programy starostlivosti o ne (hoci paradoxne dosiaľ žiaden z nich nebol právoplatne odsúhlasený). Slovenský ramsarský výbor vykonával i výjazdové zasadnutia do ramsarských lokalít a poskytoval rady a

Baradla v Slovenskom krase a v NP Aggtelek, Poiplie (Údolie Iplá) či Údolie hornej Tisy. Osobitné postavenie má trilaterálna ramsarská lokalita Niva na sútoku riek Morava-Dyje-Dunaj, ktorej je v časopise venovaný osobitný príspevok. Ďalší článok je venovaný aj Karpatskej iniciatíve pre mokrade, ktorú sme iniciovali v r. 2004 a v r. 2009 bola formálne uznaná Stálym výborom Ramsarského dohovoru ako ramsarská regionálna iniciatíva.

Pracovníci ministerstva a Štátnej ochrany prírody SR sa zúčastnili všetkých zasadnutí Konferencie zmluvných strán od r. 1993. V rokoch 1999 – 2002 sme mali zastúpenie v Stálom výbore Ramsarského dohovoru (ktorý koordinuje činnosť v období medzi dvoma zasadnutiami Konferencie strán). Slovensko je tiež členom organizácie Wetlands

ských mokradí (čo sa týka ich rozlohy i funkcií v krajine), ktorá vyplýva z ustanovení článkov 2 a 3 dohovoru. Tieto ustanovenia zahŕňajú aj opatrenia na ochranu sťahovavého vtáctva a rozumné využívanie mokradí na svojom území. Základnou podmienkou pre splnenie týchto povinností je „koordinácia a spolupráca s rezortmi“, ako aj účinné pôsobenie a ovplyvňovanie verejnej mienky a odstraňovanie rozporov v povinnostiach daných rôznymi právnymi normami. Naplnenie týchto záväzkov je najväčšou výzvou, lebo ide o dlhodobý proces, ktorý vyžaduje cieľavedomú a systematickú komunikáciu a trpezlivosť. Táto oblasť patrí k tým, kde máme zatiaľ najväčšie rezervy. Vyžaduje dôslednejšie zapojenie procesov posudzovania vplyvov na životné prostredie pri zámeroch, ktoré ovplyvňujú mokrade a uznanie významu mokradí pri rozhodovaní na všetkých úrovniach. Niekedy za tým môže byť nedostatok informácií (alebo aj príliš veľa a nie je ľahké ich zatriediť), či naše záujmy jednoducho nevieme presadiť, lebo si na komunikáciu nenájdeť dost času, alebo je jednoducho nemožné, aby ľudia nadradili „vyššie záujmy“ často krátkodobému prospechu.

Čo sa za 20 rokov podarilo?

Od r. 1990 sa podarilo dosiahnuť relatívne veľa. Slovo „relatívne“ je myslené vo vzťahu k finančným prostriedkom a vo vzťahu ku kapacitným možnostiam osôb, ktoré mali uplatňovanie Ramsarského dohovoru na starosti. Pre jednotlivé obdobia sa podarilo spracovať a na rokovanie vlády predložiť programy starostlivosti o mokrade, ktoré obsahovali akčné plány. Tieto dokumenty pripravili odborníci, ktorí sa zúčastňovali zasadnutí Konferencie

zmluvných strán, vychádzali preto zo strategických dokumentov a navyše boli šité na slovenské podmienky. Boli tiež odsúhlasené dotknutými rezortmi. Ich plnenie však bolo ovplyvnené nedostatkom finančných prostriedkov a ľudí a mnohé aktivity sa darí uskutočňovať len vďaka projektom. Projekty sa realizujú najmä na miestach, kde pôsobia aktívnejšie útvary Štátnej ochrany prírody SR alebo mimovládne organizácie. V záležitostiach mokradí je to hlavne oblasť v pôsobnosti Správy chránenej krajiny oblasti (CHKO) Záhorie, Správy CHKO Dunajské luhy, Správy národného parku (NP) Veľká Fatra, Správy NP Muránska planina, projekty na ochranu chránených vtáčích území (CHVÚ) sa tiež realizujú v CHVÚ Senné a Medzibodrozie.

Podarilo sa tiež splniť viaceré celoslovenské úlohy, v ktorých mala za rezort životného prostredia kľúčové postavenie Štátna ochrana prírody SR. Spomenúť môžeme napr. inventarizáciu vodných tokov, mapovanie bariér na vodných tokoch a spracovanie národného zoznamu navrhovaných chránených vtáčích území a národného zoznamu území európskeho významu, ktoré sa stali súčasťou sústavy NATURA 2000. Z 236 biotopov a druhov európskeho významu, pre ktoré sa vyhlasujú územia NATURA 2000 (chránené vtáčie územia a územia európskeho významu), je až 129 vodných alebo na vodu viazaných. Všetky tieto úlohy sú základom pre ďalšie opatrenia pre zlepšenie stavu mokradí a obnovy ich funkcií.

Za 20 rokov sa tak podarilo spracovať viaceré strategické dokumenty, zrealizovať viaceré úspešné projekty a v niektorých regiónoch zrealizovať aktivity, ktoré by

sme považovali pred 20 rokmi za nereálne: napríklad zaviesť (z iniciatívy organizácií ochrany prírody, konkrétne Bratislavského regionálneho ochranárskeho združenia) tradičné obhospodarovanie pastvou dobytkom a oviec. Začalo aj odstraňovanie bariér pre ryby na vodných tokoch (napr. na Rudave alebo na rieke Muránka) a naplánované sú ďalšie veľké akcie, ktoré sa nedarilo viac ako desaťročie uviesť do realizačnej fázy. Práve nedostatok realizačných projektov, ktoré by na národnej úrovni priniesli zásadné zlepšenie stavu, ale aj nedostatok finančných a ľudských zdrojov pokladáme za najväčšiu výzvu do budúcnosti.

Veríme, že rok, v ktorom si pripomíname výročie Dohovoru o mokradiach prispeje nielen k zviditeľneniu poslania dohovoru a k pripomenutiu medzinárodných záväzkov z neho vyplývajúcich, ale aj k presadeniu zapašovanania ekosystémových služieb mokradí do nových koncepčných a strategických dokumentov rôznych rezortov a do praxe rozhodovacích orgánov a výkonných organizácií. Pre Slovensko s jeho vysokou lesnatosťou má osobitný význam aj téma Svetového dňa mokradí v roku 2011 – *Mokrade a lesy*, ohlásená Ramsarským dohovorom pri príležitosti Medzinárodného roka lesov. Táto téma sa ako náležitá pre podmienky Slovenskej republiky určite premietne aj do obsahu 17. medzinárodného festivalu Envirofilm v stredoslovenských mestách, či do 7. európskeho regionálneho zasadnutia Ramsarského dohovoru na jeseň 2011, ktoré organizujeme na Slovensku.

RNDr. Jana Durkošová, Ministerstvo životného prostredia SR

RNDr. Ján Kadlečík, Štátna ochrana prírody SR

DANUBE PARKS – Sieť chránených území na Dunaji

network of protected areas

Medzinárodný projekt DANUBE PARKS, zameraný na posilnenie ochrany prírody pozdĺž Dunaja, spolufinancovaný programom Juhovýchodná Európa (South East Europe (SEE) Programme), už má za sebou viac ako rok trvania (oficiálne začal v marci 2009). Partneri z 12 chránených území z 8 dunajských krajín (Rumunsko, Bulharsko, Srbsko, Chorvátsko, Maďarsko, Slovensko, Rakúsko a Nemecko) sa pravidelne stretávajú za účelom spolupráce a medzinárodnej ochrany dunajskej krajiny.

Zrealizovali sa viaceré revitalizačné opatrenia na zlepšenie vodného režimu a lužných oblastí. Z nich možno spomenúť obnovu mokradí a lučných biotopov v Maďarsku, či revitalizačné opatrenia v lužných lesoch Nemecka. Na Slovensku sa pod záštitou Bratislavského regionálneho ochranárskeho združenia (BROZ) uskutočnili prvé výsadby domácich druhov drevín (zo sadeníc aj semien) za účelom ochrany porastov lužných lesov zatiaľ na lokalitách Čičov a Veľkolélsky ostrov (neďaleko Komárna), ktorý má BROZ v prenájme na 25 rokov

Ramená Dunaja (foto: BROZ)

v záujme dlhodobého trvalo udržateľného manažmentu a revitalizačných opatrení.

Pozornosť projektových partnerov, vrátane Slovenska, sa zameriava tiež na ochranu cieľových druhov, akými sú napríklad bobor, dunajské jesetery či viaceré druhy vtákov. Významným vlajkovým druhom je orliak morský, majestátny dravec dunajských luhov, ktorému sa v rámci projektu zlepšujú hniezdne podmienky. Okrem monitoringu a medzinárodného krúžkovania je súčasťou projektu aj redukcia rušenia počas hniezdovania (zabezpečená uzatváraním prístupových ciest, odstraňovaním prehrádzok a pod.). V oblasti CHKO Dunajské luhy sú BROZ v spolupráci so Štátnou ochranou prírody SR a odborníkmi z organizácie Ochrana dravcov na Slovensku zodpovední za inštalovanie hniezdných podložiek. V prípade ďalších dvoch vtáčích druhov, a to kulika riečného a brehule riečnej, ktoré sú výbornými indikátormi vysoko dynamického prostredia dunajskej lužnej krajiny, sa projektoví partneri spojili v snahe zmonitorovať ich populácie pozdĺž celého Dunaja. Aktivity projektu sa zameriavajú aj na posilnenie prírodného turizmu na Dunaji. Projektoví partneri budujú náučné chodníky (Béda-Karapancsa v Maďarsku, pripravovaný náučný chodník u nás v Biskupických luhoch), a propagujú cykloturistiku a vodnú turistiku.

Zorganizovali sa kultúrne podujatia – putovné výstavy (o dunajských luhoch Slovenska, zvuková mapa Dunaja či výstava výtvarných prác študentov umeleckých škôl *Šanca modrému Dunaju* s dlhoroč-

Orliak morský (*Haliaeetus albicilla*), foto: Národný park Donau-Auen/Hoyer

nou tradíciou v Rumunsku, ktorú mohli ľudia vidieť v priebehu októbra 2010 v Bratislave), tiež niekoľko kultúrnych festivalov (Dunajský festival v maďarskom Mohácsi či každoročný festival dunajskej krajiny v rakúskom Orthe, kde sa v septembri 2010 predstavilo Slovensko so svojou kultúrou a tradíciami). Projekt sa dostáva do povedomia verejnosti okrem tradičných mediálnych prostriedkov aj najmodernejšími komunikačnými cestami akými sú projektová webová stránka, konto na stránke sociálnej siete Facebook či publikácia videozáznamov z priebehu projektových aktivít na internetovej stránke www.youtube.com.

Projekt má pred sebou ešte viac ako rok trvania, kedy budú všetky aktivity úspešne dokončené. Zároveň sa počas tohto obdobia bude môcť verejnosť zúčastniť na viacerých kultúrnych podujatiach, exkurziách, zapojiť sa do výtvarnej súťaže a dozvedieť sa viac o význame projektových aktivít zameraných na ochranu vzácnej a často málo poznanej divočiny na Dunaji.

Mgr. Miroslava Rudá
projektová manažérka BROZ